

**YUNUS EMRE-MEHMET AKİF
ARMAĞANI
TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI-II**

Editörler

Doç. Dr. Ümit HUNUTLU
Öğr. Gör. Dr. Emrah SEFEROĞLU
Öğr. Gör. Dr. Mehmed Fatih YILMAZ
Öğr. Gör. Figen TAVUKÇU
Arş. Gör. Seher ERENBAŞ PEHLİVAN

YUNUS EMRE-MEHMET AKİF ARMAĞANI
TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI-II

Editörler:

Doç. Dr. Ümit HUNUTLU
Öğr. Gör. Dr. Emrah SEFEROĞLU
Öğr. Gör. Dr. Mehmed Fatih YILMAZ
Öğr. Gör. Figen TAVUKÇU
Arş. Gör. Seher ERENBAŞ PEHLİVAN

ISBN
978-605-342-698-1

Akçağ Yayınları: 1716
Türk Dili ve Dilbilimi: 123

İçeriği ile ilgili tüm hukuki
sorumluluk editörlere aittir.

1. Baskı: Ankara 2021

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 44397

© Akçağ Yayınları 2021

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı
anlaşmalı olarak Akçağ Yayınları'na aittir. İzinsiz kısmen ya da
tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Baskı: Korza Basım Sn. Yenice Mah.
Çubuk Yolu No.: 3 Esenboğa / Ankara

AKÇAĞ BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.
Gökkuşakı Cad. No.: 37/B Çankaya/Ankara

Tel. 0 312 432 17 98 - 433 86 51
Fax. 0 312 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

**YUNUS EMRE-MEHMET AKİF
ARMAĞANI
TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI-II**

Editörler

Doç. Dr. Ümit HUNUTLU
Öğr. Gör. Dr. Emrah SEFEROĞLU
Öğr. Gör. Dr. Mehmed Fatih YILMAZ
Öğr. Gör. Figen TAVUKÇU
Arş. Gör. Seher ERENBAŞ PEHLİVAN

Bu kitap Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Geliştirme Vakfının
katkılarıyla basılmıştır.

HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK
Prof. Dr. Ahmet BURAN
Prof. Dr. Akartürk KARAHAN
Prof. Dr. Ayşe İLKER
Prof. Dr. Celal DEMİR
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ
Prof. Dr. Ercan ALKAYA
Prof. Dr. Ferruh AĞCA
Prof. Dr. Funda TOPRAK
Prof. Dr. Galip GÜNER
Prof. Dr. Hakan ÖZDEMİR
Prof. Dr. Hasan Ali ESİR
Prof. Dr. Lindita XHANARİ
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ
Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR
Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ
Prof. Dr. Mustafa GÜNEŞ
Prof. Dr. Nadir İLHAN
Prof. Dr. Nergis BİRAY
Prof. Dr. Olga RADOVA
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU
Prof. Dr. Salim KÜÇÜK
Prof. Dr. Şüreddin MEMMEDLİ
Prof. Dr. Turgut TOK
Prof. Dr. Zuhâl KÜLTÜRAL
Doç. Dr. Abdülmurat TİLAVOV
Doç. Dr. Ali KUMAŞ
Doç. Dr. Aylin KOÇ GİANNOPOULOS
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ
Doç. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR
Doç. Dr. Badegül CAN DEMİR
Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ
Doç. Dr. Emek ÜŞENMEZ
Doç. Dr. Erkan HİRİK
Doç. Dr. Erkan SALAN
Doç. Dr. Erol SAKALLI
Doç. Dr. Filiz Meltem ERDEM UÇAR
Doç. Dr. Galibe HACİYEVA
Doç. Dr. Gül Mükerrrem ÖZTÜRK
Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ
Doç. Dr. Mehmet ÖZEREN
Doç. Dr. Neşe HARBALIOĞLU
Doç. Dr. Özgür AY
Doç. Dr. Özlem CİVELEK
Doç. Dr. Seçil HİRİK

Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN
Doç. Dr. Serkan ÇAKMAK
Doç. Dr. Songül ÇEK
Doç. Dr. Süleyman Kaan YALÇIN
Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA
Doç. Dr. Ümit HUNUTLU
Doç. Dr. Zoya KİRİLLOVA
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir KİŞMİR
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir ÖZTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Adıye ŞİMŞEK
Dr. Öğr. Üyesi Ali Kemal ŞAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Bekir GÖKÇE
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem USTA
Dr. Öğr. Üyesi Demet SANCİ UZUN
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Özge GÜRKAN
Dr. Öğr. Üyesi Ebru SİLAHŞÖR ÖZTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Esra EKİNCİ ÇELİKPAZU
Dr. Öğr. Üyesi Gül Yılmaz ÇAL
Dr. Öğr. Üyesi Hüsnâ KOTAN
Dr. Öğr. Üyesi Kürşad KARA
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin YAĞCI
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer UZUN
Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKSU
Dr. Öğr. Üyesi Sebahat ARMAĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Serap EKŞİOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Yuliva IVANOVA
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf GÖKKAPLAN
Öğr. Gör. Dr. Burak BEKEN
Öğr. Gör. Dr. Dursun DEMİR
Arş. Gör. Dr. Erdem TAZEGÜL
Öğr. Gör. Dr. Kenan AZILI
Öğr. Gör. Dr. Mehmet Fatih YILMAZ
Öğr. Gör. Dr. Uğur ÖZGÜR
Öğr. Gör. Dr. Ünal ALDEMİR
Öğr. Gör. Dr. Yusuf GÖKKAPLAN
Dr. Ahmet ÇAM
Dr. Farhad RAHİMİ
Dr. Hicret DAŞDEMİR
Dr. Hulusi POLAT
Dr. Hülya UZUNTAŞ
Dr. Nuray DEMİR ÖZTÜRK
Arş. Gör. Çağla Barıkan TOPÇI
Arş. Gör. Derya KARATAŞ
Arş. Gör. Emine GÜRBÜZ
Arş. Gör. Tuğba GÖKBAYIR

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	3
ÖN SÖZ	5
 BİRİNCİ BÖLÜM ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ	7
Tatar Ağız Atlasının Hazırlanması İle İlgili Tespitler	7
Ahmet BURAN-Ferit YUSUPOV	
Sibirya Tatar Türkçesinin Söz Varlığındaki Bazı Kelimeler Üzerine	25
Ercan ALKAYA	
Kazak Türkçesinde “Emes”, “Emey” ve “Emen” Kelimeleri.....	35
Nergis BİRAY	
Kırım Tatar Dilinin Tarihî Dönemlerini Adlandırma Sorunu	47
Lenura KOROGLU	
Azerbaycan Dialektoloji Lüğeti’ndeki Yer ve Mekân Adları	57
Süleyman Kaan YALÇIN-Hatice ÇAKMAK	
Kreşin Tatarlarında Tarımsal-Dini Geleneklerle İlgili Söz Varlığı Üzerine.....	79
Zoya KİRİLLOVA	
Karşılaştırmalı Azerbaycan, Türkiye ve Türkmenistan Düğün Gelenekleri ve Akrabalık Terimleri Üzerine Değerlendirme.....	87
Ziyafet GASIMOVA	
“A” Pekiştirme Enklitiğinin Güney Azerbaycan Türk Değişiklerindeki Kullanılışı	107
Ahmet ÇAM	
Karay Türkçesi Ağızlarının Örnekler Bağlamında Leksik Farkları: ‘Kırım ve Haliç-Lutsk’	127
Murat KOÇAK	
Kırım Tatar Türkçesinde /ŋ/ ve / ƣ / Seslerinin Bugünkü Durumu	143
Niyar KURTBİLAL	
Basat’ın Tepegözü Öldürdüğü Boy’daki Söz Varlığının Anlam Bilgisi Açısından Kazak Türkçesiyle Karşılaştırılması.....	155
Tuğba GÖKBAYIR	
Kazak Türkçesi Ağızında Hastalık Adları.....	169
Banu NAGASHBEKOVA	
Kumuk Atasözlerinde Ak ve Kara	179
Fatma HOŞÇA	

Borçalı Karapapak/Terekeme Ağzı ile Yazılmış Şiirler Üzerine Anlam Odaklı Bir İnceleme	185
Kadriye SAKUR	

Bekir Sıtkı Çobanzade'nin Şiirlerinde Ana Dili Kavramı Üzerine	199
Mehmetcan GÖKBAYIR	

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE TÜRKÇESİ 207

Odağında Fiil(imsi)lerin Bulunduğu Sorunların Kaynağı Üzerine Bir Değerlendirme	207
Bahri KUŞ	

Türkçede <i>Değil</i> Parçacığı ile Yapılan Olumsuzluk	217
Duygu Özge GÜRKAN	

Türkiye Türkçesinde Ödünçlenen ve Üretilen Sözcüklerin Dile Yerleşimi ve Yaygınlaşma Süreçlerine Etki Eden Unsurlar	227
Mehmed Fatih YILMAZ	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİL BİLİMİ 245

Seyf-i Sarâyî'nin Gülistan Tercümesi'nden Bir Hikâyede Bağdaşıklık Görünümleri	245
Galip GÜNER-Hayriye YILMAZ	

Orhun Yazıtları'nda Söz Edimleri	281
Muhsine BÖREKÇİ-Fatma GEREZ TAŞGIN	

Osmanzâde Tâ'ib Ahmed'in Münşeâtı "Gevher-i Yektâ'da Sevgi ve Saygı Hitapları	317
Gül YILMAZ ÇAL	

Siyasetnamelerdeki İdari Unvanların Toplum Dilbilim Merkezli Kavramsal Analizi	335
Yusuf GÖKKAPLAN	

"İstiklal Marşı"nın Söz Varlığının Ters Dizimi Ebubekir ERASLAN	351

Osmanlı Tıbbındaki Müfredât Eserlerinin Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi	365
Burcu SIBİÇ	

Hacı Bektâş-ı Velî'nin "Makâlât" Adlı Eserinin Söz Dizimsel Yapısını Oluşturan Unsurların Kullanım Sıklığı ve Dağılımları	385
Kıvılcım POLAT BULMUŞ	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DİL POLİTİKALARI VE DİL İLİŞKİLERİ	
BAĞLAMINDA TÜRK DİLİ	399
Balkan Dillerinde “Balkanik Turkizmalar”	399
Lindita XHANARI	
Kuzey Makedonya’da Türk Diline Emek Veren Bir Akademisyen	
Prof. Dr. Mariya Leontik	413
Rabia Betül GÜREL-Zeki GÜREL	
BEŞİNCİ BÖLÜM İNTERNET DİLİ VE TÜRKÇE	437
Bilgisayar Terimlerini Türkçeleştirme Çalışmaları.....	437
Ali Kemal ŞAŞ	
Türkçenin İnternetteki Kullanım Oranı ve Kullanım Oranını	
Etkileyen Unsurlar.....	451
Kerim SARIGÜL	
Çevrimiçi Oyun Dili Üzerine.....	467
Recep DEMİR	
ALTINCI BÖLÜM TÜRK DİLİNİN SÖZ VARLIĞI	477
Örtmece ve Argo Sözlerin Özellikleri ve Farklılıkları.....	477
Ahat ÜSTÜNER	
Pavlakīs Melitopoulos’un Karamanlīca “Takvim-i Ebedi” Adlı Eseri ve	
Bu Eserdeki Atasözleri	485
Aylin KOÇ GİANNAPOLOUS	
Karakoyunlu Türkmen Sözlüğü.....	497
Emek ÜŞENMEZ	
Yansımalı Sözcüklerin Leksikografi Açısından Önemi	511
Şehla AHMEDOVA	
Türkçede Mezarla İlgili Örtmece Sözcükler.....	521
Sunay DENİZ	
Güncel Türkçe Sözlük’te Yer Alan Akrabalık Adlarının Anlamsal Değişimi	535
Derya KARATAŞ	
Su Adlarının (Hidronimler) “Geniş, Bol, Çok” Semantiği	
Üzerine Bir İnceleme.....	557
Seher ERENBAŞ PEHLİVAN	

Memduh Şevket Esendal'ın Romanlarından Türkçe Sözlük'e	
Deyim Katkıları	573
Mehmet Ali KİRAZ	
Pop Müzik, Arabesk ve Anadolu-Rock Türlerinin Şarkı Sözlerindeki	
Dil Kullanımı Üzerine (1980-1989 Yılları).....	591
Yıldız ÖZBİLEN	

TAKDİM

2021 yılı, Türk dili ve medeniyetinin temel taşlarından biri olan Yunus Emre'nin vefatının 700. yılı ve bağımsızlığımızın sembolü İstiklal Marşımızın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulünün 100. yılı olması nedeniyle özel bir zaman dilimidir. Bundan dolayıdır ki, Cumhurbaşkanlığımız tarafından 2021 Yılı Yunus Emre ve Türkçe Yılı olarak ilan edilmiştir. Böyle anlamlı ve özel yılda Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın ismini taşıyan üniversitemizde, kuruluşumuzun XV. yılında “XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu”nu düzenledik. Üç gün süren sempozyumda Türkçe ile ilgili çalışmalar yapan yurt dışından ve ülkemizin farklı üniversitelerinden alanında uzman değerli bilim insanları ile birbirinden güzel bildiriler sundular.

Toplumun temeli kültürdür, kültürün en önemli taşıyıcı unsuru ise dildir. Bir anlaşma ve bilgi aktarım aracı olan dil, aynı zamanda milletlerin en önemli ortak paydasıdır. Bayrağımız, hürriyet ve bağımsızlığımızı simgelerken dilimiz kimliğimizi ve mensubiyetimizi belirlemektedir. Tarih sahnesinde, kesintisiz bir şekilde, on altı Türk devleti kuran milletimizin beslendiği kaynak, tutunduğu dal, hiç şüphesiz Türk dilidir. Türk dili yaklaşık on dört asırdır, yazılı ve sözlü olarak varlığını devam ettirmiş; Türk milletinin tarih sahnesindeki en önemli güçlerinden biri olarak bugün dünyanın en eski yazı dilleri sıralamasındaki yerini almıştır.

“İleri(de), gün doğusuna, güneyde gün ortasına kadar, geride gün batısına (ve) kuzeyde gece ortasına kadar, bu (sınırlar) içindeki (bütün) halklar hep bana tabidir.” diyen Bilge Kağan'ın bahsettiği geniş topraklarda anlaşmak için muhakkak ki Türkçe bilmek icap etmiştir. Türk dünyasını gezen Kâşgarlı Mahmut da kendi döneminin şartları altında Türkçe bilmenin bir zorunluluk olduğunu söylemiştir. Ahmet Yesevî güzel Türkçesiyle Asya'dan Anadolu'ya ulaşmıştır. XV. yüzyılda, Çağatay Devleti sınırlarında yaşamış olan Ali Şir Nevai, İstanbul'da Osmanlı sarayında okunmuş ve anlaşılmıştır. Bu tarihî derinlik ve geniş coğrafyaya yayılma, Türkçenin bir dünya dili olduğunun en büyük delilidir.

Bugün Avrupa içlerinden Orta Asya ve Çin'e kadar uzanan Türk dili konuşurları, Türkçeyi iletişim ve kültür dili olarak gelecek nesillere aktarmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi Türkçeye olan ilgiyi arttırmakta ve Türkçe her geçen gün daha da güçlenerek bir dünya dili olmaya devam etmektedir. Bu güçlü dilin

araştırılıp incelenmesi ise bilim insanlarının görevidir. Belirlenen temel hususlar doğrultusunda, Türk cumhuriyetleri ve akraba topluluklardan, Türkoloji alanındaki yabancı Türkologlara kadar bilim insanlarının yaptığı çalışmalar Türkçeyi ileri taşıyacaktır.

“XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu”na, Rusya, Almanya, Ukrayna, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Irak, Macaristan, Tataristan ve Türkiye’den 250 akademisyen katılmış ve toplam 197 bildiri sunulmuştur. Bu bildirilerden üretilen makaleler hakem ve editör süreçlerini tamamlayıp kitap bölümüne dönüştürülmüş ve Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Dili Araştırmaları II adıyla bu kitapta bir araya getirilmiştir. “Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı Yılı” ve “Yunus Emre ve Türkçe Yılı”nda böyle bir kitabın Türk diline hizmet etmiş Yunus Emre ve Mehmet Akif gibi medeniyetimizin önemli değerlerine armağan edilmesi de ayrı bir gurur vesilesidir.

“XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu”na katkılarından ötürü Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Geliştirme Vakfı’na, Türk Dil Kurumu’na, Yunus Emre Enstitüsü’ne, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu’na, TİKA’ya, TÜRKSOY’a, Rize Belediyesi’ne, Çayeli Belediyesi’ne ve ÇAYKUR’a; sempozyum düzenleme ve bilim kurulunda görev alan öğretim elemanları ile Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Dili Araştırmaları II adlı bu eserin hazırlanmasında emeği geçen yayın kurulunu şahsım ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitemiz adına teşekkür eder, eserin bilim dünyasına ve okuyuculara hayırlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Hüseyin KARAMAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörü

ÖN SÖZ

Dünyadaki Türkoloji çalışmaları arasında önemli bir yere sahip olan ve on iki yıldır aralıksız olarak yapılan “Dünya Dili Türkçe” sempozyumunun on üçüncüsü “İstiklâl Marşı’nın Kabulünün 100. Yılı” ve “Yunus Emre’nin Vefatının 700. Yılı” Münasebetiyle XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu” adıyla Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenmiştir. Sempozyuma Türkiye’den ve dünyadan “Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Türkçe Eğitimi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları” bölümlerinden önemli ve seçkin çalışmalarıyla pek çok akademisyen katılmıştır. Etkinlikte Türk dili ve edebiyatının çeşitli meseleleri ele alınmış, Türkçenin dün, bugün ve yarını hakkında yapılan önemli çalışmalar ilim dünyasına sunulmak üzere bu kitapta bir araya getirilmiştir.

İstiklâl Marşı, 12 Mart 1921’de, yaklaşık yüz yıl önce Türk milletinin azim, kararlılık ve bağımsızlığının sembolü olarak Türkiye Büyük Millet Meclis’i tarafından millî marş olarak kabul edilmiştir. Bu minvalde, XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, İstiklâl Marşımızın kabulünün 100. yılını idrak etmek; özgürlük ve bağımsızlık duygularımızı pekiştirmek adına önemli bir etkinlik olmuştur. Aynı zamanda, Yunus Emre ve Türkçe Yılı’nda, Yunus Emre’nin hem dünya beşeriyetine ortak bir değer olarak takdim edilmesi hem de ülkemize bir kez daha hatırlatılması; Yunus Emre’nin mirası olan Türkçenin öneminin vurgulanması, medeniyet dili kimliğiyle bilinçli ve doğru kullanımının sağlanması amacına hizmet etmiştir.

Bu kitap, 2021 yılında Türk dili alanında yapılmış akademik çalışmaları içermektedir. Kitapta, XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu’nda sunulmuş sözlü bildirilerden üretilmiş, genişletilip, kitap bölümü hâline getirilmiş akademik yazılar mevcuttur. Bu yazılar, editör kurulu ve ikili hakem değerlendirme sürecinden olumlu rapor aldıktan sonra kitaba dâhil edilmiştir. Hakemlerden gelen metin değişikliği önerisi, editörlerin yazım düzeltme önerileri yazarlara iletilmiş, kitap bölümü olarak düzenlenen metinlerin son hâli metin sahipleri tarafından verilmiştir. Son aşamada metinlerin anlatım ve içeriğine dönük değişiklik kesinlikle yapılmamıştır; bu sebeple metinle ilgili tüm sorumluluk yazarların kendilerine aittir.

Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Dili Araştırmaları II adlı bu kitap 2021 yılının “Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı Yılı” ve “Yunus Emre ve Türkçe Yılı” olması

vesilesiyle ayrı bir önem taşımaktadır. Türk dili araştırmalarına katkı sağlayacağına inandığımız akademik yazılar Türk dilinin gücüne güç katan, onu büyük bir titizlikle işleyen Yunus Emre ve Mehmet Akif'in aziz ruhlarına armağan edilmiştir.

Her biri kitap bölümü niteliğindeki akademik çalışmalardan oluşan Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Dili Araştırmaları II adlı bu eser, altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çağdaş Türk lehçelerinden Kazak, Kumuk, Karay, Tatar, Özbek, Karapapak, Azerbaycan Türkçesine ait eserler ve gramer konuları işlenmiştir. İkinci bölümde Türkiye Türkçesinin ses bilgisi ve şekil bilgisi konuları irdelenmiştir. Üçüncü bölümde dil biliminin konu ve yöntemleriyle ilişkili göstergebilim, söz edimi, bağdaşıklık, söylem çözümlemeleri ve kuram incelemeleri yer almaktadır. Dördüncü bölümde dil politikaları ve dil ilişkileri konuları bulunmaktadır. Beşinci bölümde internet dili olarak Türkçenin kullanımı incelenmiştir. Altıncı bölümde sözlük araştırmaları yanında, örtmece, argo, deyim konuları ve adbilim çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen makale yazarlarına, büyük bir özveriyle aday makaleleri inceleyen, önerileriyle katkı sağlayan Hakem Kuruluna, yayına hazırlanmasında zaman ve emek harcayan Yayın Kuruluna; bilimsel etkinlik ve yayınlara verdiği desteklerinden dolayı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Geliştirme Vakfı, Türk Dil Kurumu, Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, TİKA, TÜRKSOY, Rize Belediyesi ve Çayeli Belediyesine teşekkür ve şükranlarımızı sunarız.

YAYIN KURULU

Siyasetnamelerdeki İdari Unvanların Toplum Dilbilim Merkezli Kavramsal Analizi

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf GÖKKAPLAN

Kapadokya Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Türkiye,
yusuf.gokkaplan@kapadokya.edu.tr

Özet

1000 yıllık devlet geleneğine sahip olan Türk milletinin yazılı kültüründe Siyasetnameler önemli bir yazın türü olmuştur. Orhun Abidelerinden başlayarak süregelen bu yazılı gelenek; devletlerin siyasi ve içtimai hayatını, sosyokültürel ve ekonomik durumlarını, devlet-millet ilişkisini konu edinmeleri bakımından sadece edebi bir tür değildir. Siyasetnameler, icra edildikleri dönemde bulunan fikir sahiplerinin ve halkın devlet ve siyaset ile ilgili düşüncelerini, serzenişlerini hükümdara veya siyaset ehillerine aktarmak için tercih ettikleri bir tür olmuştur. Bu noktadan bakıldığında siyasetnamelerin sosyolojik birer eser olduğu fikrini de çıkarabiliriz. Siyasetnameler ekseriya hükümdarlar için kaleme alınmış eserlerdir. Çünkü bu eserlerin esas konusu devlet yönetimidir. Bütün siyasi güç ve yetki yöneticinin elindedir. Bu nedenle siyasetnamelerde yöneticilere öğütler, telkinler, ahlaklı ve faziletli olmanın faydaları, bir yöneticide olması gereken erdem ve adalet anlayışı gibi konular işlenmektedir. Bu konular dikkate alındığında siyasetnamelerin dil ve toplum temelli bir özellik taşıdığını söylememiz mümkündür.

Hem konu içeriği hem de yazılış amaçları bu yazın türünü toplumsal konuların işlendiği ağır siyasi metinler haline getirmişlerdir. Ayrıca bu eserlerin devletin ileri gelen yöneticilerine, padişahlarına, hükümdarlarına sunulması ve eserin hitap ettiği kitlenin statüsünün farklı olması hususları birlikte değerlendirildiğinde sıradan bir dil ve üslup içermediği görülecektir. Halk ve yönetici gibi iki kutup arasında bulunan bu eserlerin her devlet ve millete göre farklı birtakım unsurları vardır. Ahlak, adalet, siyaset, ekonomi gibi toplumsal konular evrenselliklerinin yanı sıra icra edildikleri kültürlerin, kaleme

alındıkları dillerin farklı yönlerini de içerdiğinden, bu özellikler eserlere mikro özellikler olarak yansımaktadır. Bu yansımaları dikkatle değerlendirdiğimizde ise eserlerin üslup özelliklerindeki farklılıkların toplum temelli olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada siyasetnamelerde yöneticiler için topluluklara göre değişik biçimlerde kullanılan unvanların toplum dilbilim yönüyle değerlendirilmesi yapılacaktır. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi siyasetnameler dil ve toplum temelli bir bakış açısıyla icra edilmiş eserlerdir. Dolayısıyla yöneticiler için kullanılan hitap ve adlandırmalar bağlı bulunduğu kültürün ve milletin dile yansıttığı düşünceleri ile ortaya çıkmıştır. Örneğin, söz konusu edebî türe genel olarak bakıldığında bir kısmında yöneticiler için “padişah” sözcüğü kullanılırken diğerlerinde “hükümdar” Türkçe yazılanlarında ise “İlig” sözcüğü kullanılmaktadır. Aynı siyasi derecedeki mevki ve makamlar için farklı adlar kullanılmasının nedeni toplumun bakış açısıyla veyahut toplum üzerinde bırakılan etkiyle değerlendirilebilir. Bu etkinin dile yansımadaki farklılık ise dil kullanımının toplumlar arasında ne gibi farklılıklar ile kullanıldığının bize başka bir boyutunu gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Siyasetname, Toplum Dilbilimi, Gösterge Bilim, Anlam Bilimi.

A Sociolinguistics-Oriented Conceptual Analysis of Administrative Titles in Political Treatises

Abstract

Political treatises have had a significant position within the literary tradition of Turkish society that has 1000 years of state tradition. This literary tradition starting with the Orkhon Inscriptions is not merely a literary tradition because it engages with the political and social conditions of states, socio-cultural and financial situations, and state-people relationship. Political treaties have become a means of communicating people's thoughts and complains about the state and contextual politics to the ruler or those political figures in charge. From this standpoint, it can be concluded that political treatises have a sociological aspect as well. These treatises are generally written for the rulers because these works deal with state governance, and the ruler has the utmost political power and authority. Therefore, issues such as advices to the ruler, suggestions, the benefits of being ethical and virtuous, and virtue and justice a ruler needs to have been dealt with in political treatises.

It is possible to state that political treatises enjoy a language and society-

based characteristic. Both content and their purpose of origin have made this written tradition political documents in which serious subjects are engaged with. Furthermore, it will be seen that such political treatises do not have an ordinary language and style because they are presented to the notable figures, sultans, rulers, and because the status of the target group is different. These texts have unique characteristics depending on the type of state and people as they stand somewhere between two poles of people and ruler. In addition to such universal topics as morals, justice, politics, and economics, various aspects of cultures in which they are produced and of languages by which they are written can be seen as micro-features in these texts. When we take these aspects into account, it can be seen that differences in style result from social differences or are society-based in other words.

In this study, a socio-linguistic analysis of titles used in political treatises in differing ways for the rulers in different societies will be conducted. As stated earlier, political treatises are works that are language and society-oriented. Hence, naming and titles for the rulers have come into existence as a result of the impact of the culture and society over language. For instance, when looked at the literary tradition, “padişah” or “hükümdar” are used for rulers in some texts, and “ilig” in the texts written in Turkish. The reason for these different words for people of the same political ranks and positions can be explained through the perspective of society or the impact left within the context of the society. The difference in the reflection of this impact over language will indicate another aspect of how language is used in differing ways.

Keywords: Turkish Language, Political Treatise, Sociolinguistics, Semiotics, Semantics.

Giriş

Siyasetnamelerde, devlet yönetiminin temel ilkeleri, devlet başkanında bulunması gereken başlıca özellikler, yönetimde dikkat edilmesi veya kaçınılması gereken hususlar, devlet görevlilerinin tayin ve denetimleri, beytülmal idaresi, devletler arası ilişkilerde uyulması gereken kurallar, hükümdarın Allah’a ve halka karşı sorumlulukları, devletin ayakta kalmasının temel şartları gibi konular üzerinde durulur. (Adalıoğlu, 2009:304) Siyasetnameler her ne kadar devlet büyüklerine veya yöneticilerine hitap etmek için yazılınsalar da bu yazın türünün asıl hedefi toplum düzeni ve ideal bir yaşantının sürdürülebilmesi veya idare edilebilmesine yöneliktir. Bu noktadan bakıldığında siyasetnameler toplum temelli eserler olarak ele alınabilirler. Çünkü erdemli ve faziletli olmak her insanda bulunması gereken bir özellik olarak ele alınır. Bu tür özelliklerin idareci veya yöneticilerde bulunması ve toplum düzenini kurmada etkili olması esastır.

Siyasetnamelerin sahip olduğu içerik ve özellikler bu eserleri yazınsal alanın dışında dil ve toplum temelli başka bir bağlamda da buluşturmaktadır. Eserler bu yönüyle toplumsal kültürün, toplum merkezli bir bakış açısının yer aldığı metinler olarak değerlendirilebilir. Eserlere dil ve toplum merkezli çok disiplinli bir noktadan bakıldığında bazı kültürel kodları içerdiği ifade edilebilir. Siyasetnamelere, ifade edilen bu özellikler çerçevesinden bakıldığında bu eserlerin dilbilimin alt dallarından biri olan toplum dilbilimi ile ele alınabileceği de söylenebilir. Çünkü toplum dilbilim, adından da anlaşılacağı gibi, toplum ile dil ilişkisini inceleyen bir bilim dalıdır diye tanımlanabilir (Öztürk Dağabakan, 2019:11). Sosyal bir varlık olan dilin toplum ile güçlü ve ayrılmaz bağları bulunmaktadır. Dil-toplum arasındaki bu güçlü ve baskın bağdan dolayı, bir dilin söz varlığı; o dilin konuşulduğu toplumun dünyayı nasıl algıladığının, nasıl görüp yaşadığının, maddi ve manevi gerçekliklerinin bir yansımasını sunar. Çünkü nasıl ki bir ırmak, aktığı zaman ve mekâna hem iz bırakır hem de onlardan bazı unsurları alıp başka coğrafyalara taşırsa kültürel coğrafyada akan dil de kendi tarihi ve toplumsal serüveni gerçekliğince milletlerin havzasını ve hafızasını oluşturur (Çolak, 2019:14).

Dil ile toplum arasındaki bağlantının somut bir biçimde görüleceği alanlardan biri de yazın ve edebiyat alanıdır. Köklü geçmişe sahip olan millet ve devletlerin ulaşılabilen yazın kaynakları son dönemlerde yapılan disiplinler arası çalışmalar için önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Son dönemlerde kültürlerarasılık, kültür bilimi, toplumbilim ve etno-medolojik yaklaşımlar gibi önem kazanan alanların sıkça başvurduğu yazın kaynakları, kültür çalışmaları için önemli bir hale gelmiştir. Tarih sahnesinde iz bırakan, toplumsal ve kültürel olayların şekillenmesinde rol oynayan devlet ve milletlerin, geride bıraktığı dikkate değer yazılı eserlerinden birisi de siyasetnamelerdir. Siyasetnameler gerek siyasi gerek idari gerekse de toplumsal noktada kurumsallaşan devlet ve milletlerin hafıza defterleri gibi değerlendirilebilir. Yüzyıllar boyunca tarih sahnesinde etkin bir rol alan, birçok devlet kuran Türk milleti de kurdukları bu devletlerin siyasi ve içtimai hayatını kaleme almışlar ve siyasetname yazın türüyle birçok eser icra etmişlerdir. Devlet, ordu, millet, politika gibi konularda düstur kabul edilecek düşünce ve fikirlerini, bu yolla sonraki dönemlere aktarabilmişlerdir. Türk kültüründe Orhun Abidelerini bir başlangıç olarak değerlendirebileceğimiz bu türün en önemli yanının söz varlığı, retorisi ve toplum-kültür-dil ilişkisinin kurgusu olduğu söylenebilir. Birçok açıdan ele alınabilecek olan bu tür eserleri sadece söz varlığı veya dil bilgisi unsurları ile değerlendirmemek gerekmektedir. Siyasetnameler bir millet veya devletin felsefesini, dünya görüşünü yansıtabilecek kod ve göstergeler açısından zengin bir edebi türdür. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus da kültürün ve milletlerin algısının, sadece söz varlıklarından hareketle anlaşılamayacağıdır. Sözlerin metaforik ya da varlıkların simgesel anlamları, yine bir dünya görüşünün, bir karakterin dışavurumudur. Dilin söz dizimi, morfolojik özellikleri ya da göstergelerin oluşumuna kaynaklık eden bilgi, bir milletin algı ve değerini görme ve değerlendirme biçimlerinin ipuçlarıdır (Çolak, 2019:2015).

Dil-kültür-toplum arasındaki ilişkinin çok boyutlu görülebilmesi için değerlendirilecek olan metnin kavramsal ve metoforik açıdan zenginlik olması gerekir. Bu tür eserler bir kültürün temel taşı olarak değerlendirilebilecek zengin içerikli eserlerdir ve bu tür eserlerin değerlendirilmesinde izlenilecek metodun sadece gramer açısından olmaması gerekir. Son dönemlerde dilbilim merkezli yaklaşımlarla da değerlendirilen yazın türlerinde disiplinlerarası bir bakış açısının olması oldukça elzem bir durumdur. Söz konusu eserleri özellikle de dilbilim, toplum bilim, gösterge bilim, ruh bilim, kültür bilim gibi çok disiplinli bakış açılarının yer aldığı alanlarda değerlendirebilmek, ifade ve anlam gücünün önemini vurgulamak ve ortaya çıkarmak açısından önem teşkil etmektedir. Söz gelimi dilbilim, ses birimden tümceye uzanan ve anlamlı dizge olan dili incelerken göstergebilim, anlam oluşturabilecek göstergelerin bütününe incelemeye çalışır. Çünkü tümcelerin bir araya gelmesiyle oluşan söylem, tümce sınırını aşar. Göstergebilim, göstergeler dizgesi olarak sadece dil ile yetinmez. Dolayısıyla dil, göstergebilim dahilinde incelenmesi gereken iletişim sistemlerinden biridir (Sığırcı, 2017:62).

Türk kültüründeki siyasi unvanların da bu şekilde değerlendirilmesi gerektiği Türk araştırmacılar tarafından çok önceden ifade edilmiştir. Fuad Köprülü, her unvan hakkında gerek dil gerek tarih bakımından ayrı ayrı tetkiklerde bulunmanın ve onların kaynaklarını, yayılma sahalarını, her sahada ne gibi semantik tahvillere maruz kaldıklarının detaylı bir şekilde incelemenin önemi vurgulamıştır (1939:22). Sadettin Gömeç de Türklerden haber veren yabancı ve yerli vesikaları incelediğinde, devlet içerisinde siyasi ve askerî açılardan olmak üzere birtakım rütbe ve unvanların bulunduğu görülebileceğini, ülke ve millet hayatından sorumlu kişilerin bu rütbeler ve makamlara göre diğer şahıslardan ayrıldığını ifade ederek (2010:74) rütbe ve unvanların kavramsal değerlerinin toplumsal statü üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Fuad Köprülü, “idari ve siyasi unvanların toplumsal statü belirlemedeki etkisini, eski Türk unvanları yalnız dil tarihi açısından değil, umumiyetle kültür tarihi ve bilhassa Türk devlet hukuku tarihi bakımından çok önemlidir. Türk devletlerinde siyasî ve içtimaî bir mevki veya bir kamu görevi ifade eden bazı unvanlar mevcuttur ki, bunların açıklanması ile eski Türk topluluklarının içtimaî bünyesini ve hukukî teşkilatını anlamak mümkün olacaktır.” (1939:17) sözleri ile ifade etmiştir. Türk siyasi ve idari unvanları üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Abdulkadir Donuk ise, unvanlar ve tabirlerden her birinin ayrı birer kavram ifade ettiğini, bu sözcüklerin birçok araştırmacı tarafından birden fazla anlam ile ve farklı sözcüklerle ele alındığını (1988:X) söyleyerek konunun birçok kez ele alındığını ve önemini vurgulamıştır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türk kültüründe Türkçe kökenli veya diğer kültürlerle münasebet neticesinde alınan yabancı kökenli idari ve siyasi unvanların kavramsal analizini yapmaktır. Devlet teşkilatlanmasında tüm uluslara örnek olan Türk devlet adamlarının kullandıkları idari veya siyasi unvanların incelenmesine, bu unvanların anlam içeriklerinin detaylı bir şekilde ele alınmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Çünkü Türk milleti bir devlet adamından beklentilerini ya da bir devlet adamında bulunması gereken vasıfları kendi iradesinde şekillendirdiği ve sonsuzluk, gelecek ümidi ile baktığı devlet adamına da bu çerçevede bir unvanla hitap etmeyi tercih etmiştir. Söz gelimi dağınık biçimde yaşayan Türk topluluklarını bir araya getiren ve onlara bir ulus bilinci yükleyen devlet adamına *İlteriş Kağan* adını vermişlerdir. Ya da bir devlet adamındaki en önemli vasfın akıl ve bilgi olduğunu vurgulamak için *Bilge Kağan* unvanını kullanmışlardır. Bu tür örneklerin çoğaltılması gayet mümkündür. Burada ele alınması gereken konu insanların daha da özelde bir milletin tasavvur dünyasının önce dile daha sonra da nasıl bir unvana taşındığıdır. Çünkü bir unvan, ki bunlar sıradan bir şekilde verilmiş unvanlar da değil, bireysellikten devlete oradan da bir millete ait birtakım kodların anlaşılması için farklı bakış açısı ile değerlendirilmelidir.

Unvanlar üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş ve yapılan çalışmaların, genellikle, ses ve şekil özellikleri ile ele alındığı görülmüştür. Bazı unvanların anlaşılması için semantik açıklamalar yapılsa da yeterli derinlikte olmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmada gerek Türkçe gerekse de yabancı dillerden alınan ve sık kullanılan unvanların hem semantik açıdan hem toplum dilbilimsel açıdan hem de gösterge bilimsel açıdan incelenerek anlam derinliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Kapsam

Bu çalışmada tarih sahnesinde birçok devlet kuran ve birçok devlet yıkan, siyasi ve askeri yapılanması ile diğer kavim ve topluluklara örnek olan Türk topluluklarının kullandığı siyasi ve idari unvanların kavramsal analizi yapılacaktır. Türk toplulukları tarafından kullanılan siyasi unvanlar üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında birçok unvanın farklı çalışmalarda ele alındığı görülecektir. Kanaatimizce, Fuad Köprülü'nün ve Ahmet Caferoğlu'nun *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*nda yapmış olduğu çalışmalar bu konu için bir başlangıç olarak nitelendirilebilir. Adı geçen dergide müdürlük yapan Fuad Köprülü tarafından idari ve siyasi unvanların titizlikle ve önemle ele alınmasının telkin edilmesi konunun önemine kanıt olarak gösterilebilir.

Bu çalışmada, Türk kültüründe sıklıkla kullanılan siyasi ve idari unvanlar ele alınacaktır. Yapılan literatür değerlendirmesi sonucunda kökeninin Türkçe olduğu ifade edilen ve kültür etkileşimi neticesine Türk yöneticileri tarafından kullanılan yaklaşık altmış siyasi ve idari unvan tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak Fars ve Arapçadan dilimize giren, *padişah*, *şah*, *hükümdar*, *sultan*, *melik* gibi unvanlarla bu sayı daha da artmıştır. Türk kültüründe bu kadar farklı ve fazla unvanın yer alması siyasi ve idari teşkilatlanmadaki çeşitlilikten ziyade Türk milletinin kurmuş olduğu ilişkilerle de ilgilidir. Caferoğlu'na göre bu rütbelerin bu kadar çeşitlilik arz etmesi her şeyden fazla devletin dış politika gereği kurmuş olduğu siyasi münasebetlerden kaynaklanmaktadır. Buna örnek olarak da Uygur hakanlarının devlet unvanlarının Çin imparatoru tarafından onaylanarak verilmesi gösterilmiştir (1931:117).

Siyasi ve idari unvanların bu denli fazla olması, bu çalışmada belli başlı bazı unvanlar üzerinde durulmasını zaruri kılmıştır. Bu nedenle kökeninin Türkçe olduğu ifade edilen unvanlardan han, hakan, hatun, kağan ve terken unvanlarının yanı sıra farklı kültürler ile münasebetler neticesinde dilimize, kültürümüze yerleşen hükümdar, melik, sultan, şah, padişah gibi unvanların da kavramsal analizleri yapılacaktır. Söz konusu unvanlar, Orhun Abidelerinden başlayarak birer klasik haline gelen Türkçenin dil ve edebiyat yadigarlarından derlenecektir. Bu kapsamda, *Dîvânü Lugâti't-Türk*'ten, Kutadgu Bilig'den, Nizamü'l-mülk'ün *Siyasetname*'sinden ve ulaşabildiğimiz siyasetname türünde verilmiş diğer eserlerden istifade edilecektir.

Unvanlar üzerine daha önce yapılan çalışmalarda etimolojik, fonolojik ve morfolojik özellikler üzerinde durulmuş ve bu konularda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada daha önce Fuad Köprülü'nün de belirttiği gibi *semantik tahviller* üzerinde durulacak, siyasi ve idari unvanların taşıdıkları semantik yük; toplum, kültür, dil ilişkisi ile incelenecektir. Ayrıca yapılan inceleme ve araştırmalarda sadece Türkçe kökenli siyasi ve idari unvanlara değinilmiş olması, farklı kültür münasebetleri ile dilimize giren ve sıklıkla tercih edilen unvanlara değinilmemiş olması, bu çalışmada her ikisinin de ele alınacak olması yönüyle çalışmamızı daha önceki yapılan çalışmalardan ayıracaktır.

Yöntem

Çalışmamızda siyasi ve idari unvanların kavramsal analizlerinin yapılmasında kuramsal bir bakış açısı ile inceleme ele alınacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi hem Türkçe hem de diğer dillerden dilimize giren unvanlar dilbilim merkezli bir incelemeyle değerlendirilecektir. Bu incelemede ilk olarak sözcüklerin semantik yüklerinin sınıflandırması yapılacaktır. Burada yapılacak olan sınıflandırmada sözcüklerin anlamlarının derinlemesine incelenmesi esas olacaktır. Bu inceleme neticesinde elde edilen bulguların gösterge bilimsel bir çözümlemesi yapılacaktır. Burada anlatım ve içerik düzlemi üzerinde sözcüklerin gösterge değerlerinin tespit edilmesi yer alacaktır. Bu noktada Ferdinand De Saussure'ün göstergebilim yaklaşımı esas alınacaktır. Saussure'e göre, gösteren ses tözünün biçimidir. Gösterilen ise bu biçimin kalıbında oluşan kavramdır ve bu iki kavram bir araya gelerek dilsel göstergeyi oluşturmaktadır. Burada ifade edilen dilsel gösterge bir nesne ile bir adı birleştirmez aksine bir kavram ile bir ses imgesini birleştirir (1972:97-103). Saussure bu noktadan yola çıkarak gösteren gösterilen ilişkisini ortaya atmış ve dilsel göstergelerin çözümlenmesine dair metodoloji sunmuştur. Buradan hareketle de dilsel göstergelerin özelliklerinin çerçevesini çizmiştir. Gösterge bilimsel bir çözümlemenin üç aşamada gerçekleşebileceğini söyleyebiliriz. Bunlar söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesi ve temel yapı (mantıksal-anlamsal yapı) çözümlemesidir (Sığircı, 2017:61). Bu çalışmada temel yapı (mantıksal-anlamsal yapı çözümlemesi) metodu ile çözümleme yapılacaktır. Bir dilbilimci olan L. Hjelmslev her türlü göstergenin *içerik* ve *anlatım* katmanlarının birleşmesi ile oluştuğunu savunmaktadır. Ona göre, bir gösterge; anlatımın biçimi, anlatımın tözü, içeriğin biçimi ve içeriğin tözü olmak üzere dört

bölümden oluşmaktadır (Akt. Sığircı, 2017:68). Bu bakış açısından hareketle bir göstergenin içerik düzlemi ve anlatım düzlemi olmak üzere iki düzlemde oluştuğu söylenebilir.

Şekil 1: Mantıksal-Anlamsal Yapı Çözümlemesi

İlhami Sığircı, anlatım düzlemini *derin düzey (anlatımın tözü)* ve *yüzeysel düzey (anlatımın biçimi)*, içerik düzlemini ise *yüzeysel düzey (içeriğin biçimi)* ve *derin düzey (içeriğin tözü)* olmak üzere ikiye ayırmıştır (2017:68). Burada ifade edilen kavramların karşılığını şimdiye kadarki yapılan çalışmalara uyguladığımızda yöntemin belirlenmesi daha da netleşecektir. Anlatımın tözü, dilin yapısal özelliklerinin yer almadığı sesler yığınıdır (Sığircı, 2017:68). Bu kısımda *kağan* sözcüğünü örnek olarak ele aldığımızda bir araya gelen *k, a, ğ, a, n* sesleri görülecektir. Aynı anlam ifadesi ile sözcüğün arkaik kullanım şekilleri de örnek gösterilebilecektir. Donuk, aynı sözcüklerin *hagan, hakan* şekillerinde de görülebileceğini ifade ederken (1988:25), A. Caferoğlu ise *kağan* sözcüğünün *qan-ğan* veya *xan-ğan* gibi şekillere bölündüğünü ifade etmiştir (1931:118). Burada da görüleceği gibi yalnızca bir araya gelen seslerde farklı özellikler görülmektedir. Verilen örneklerde farklı seslerin bir araya gelerek oluşturduğu yapı ise anlatımın biçimini oluşturacaktır. Bu kavramın karşılığı Saussure’ün teorisinde *gösteren* olarak yorumlanabilir. Bu düzlemde *kağan* da *hakan* da *hagan* da *qan-ğan* da *xan-ğan* da birer gösteren olarak değerlendirilebilecektir. Bu düzlemdeki farklı göstergelerin ifade biçimleri ise bizi tek bir gösterilene götürecektir. Buradaki gösterilen ise bu göstergelerin bir unvan ifade etmesi ile açıklanabilecektir. Bu düzlemdeki gösterilen ise içeriğin biçimi yani anlam birimler olarak ifade edilebilecektir.

Son olarak, içeriğin tözü yani anlam birimlerini ele aldığımızda kavramsal analizin son aşaması tamamlanmış olacaktır. Sığircı anlam birimleri, dil tarafından henüz yapısal bir özellik kazanmayan dil dışı gerçeklikler olarak yorumlanmıştır. İçeriğin tözü nesnel biçimde tanımlanabilecek bir anlam özelliği gösterebilir ve sadece dilbilim ile ortaya konulması mümkün değildir (2017:68-69). Burada ifade edilen nesnel anlamın çerçevesinin çizilmesi için disiplinler arası bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada kültür bilim, toplumbilim, felsefe, budunbilim, ruhbilim ve edebiyat incelemeleri vb. gibi alanların da ele alınması gerekmektedir. Çünkü anlam oluşumunu sadece dillik verilerden hareketle tespit etmek oldukça güç

olacaktır. Söz gelimi, hükümdar, kağan, padişah, han gibi kavramların birbirlerinden farklı anlam ilgileri ile kullanılması sadece dilbilgisi kuralları ile açıklanamayacaktır. Buradaki farklılık çalışmamızın bulgu kısmında incelenecektir. Her bir anlam kendi içerisinde alt anlamlara ayrılabilceğinden anlamı tek başına özerk olarak ele almak bizi yanlış sınırlandırmalara yönlendirebilir.

Farklı disiplinlerin yardımı ile tespit edebileceğimiz anlam birimlerini toplum-dil-kültür ilişkisi içerisinde inceleyerek genel bir çerçeve çizilmesi, ulus ve toplumlarda neden farklı unvanların tercih edildiğine dair ipuçları verecektir. Son olarak elde edilen çerçeve toplum dilbilimsel açıdan değerlendirilerek dil-toplum ilişkisi üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda toplumsal katmanlar arasındaki dil ve iletişim özelliklerine değinilecektir. Burada elde edilen veriler eksiklik kuramı (defizit hipotezi) çerçevesinde değerlendirilerek günümüzde kullanılan anlamları ile karşılaştırılacaktır.

Bulgu

Bey

Bey sözcüğü, eski Türk devlet teşkilatında *beg*, boyların (kabile) başında bulunan reislerin aldığı bir unvan olarak görülmektedir. Boydaki iç dayanışmayı muhafaza etmek, hak ve adaleti düzenlemek ve gerektiğinde boyun menfaatlerini silahla korumak ile görevlidirler. Beyler cesaretlerine, doğruluklarına, askeri kabiliyetlerine ve mali kudretlerine göre seçim yolu ile başa geçerlerdi (Donuk, 1988:6). Burada sayılan özelliklerden hareketle bey olarak seçilebilmenin bir sınıfa mensup olmakla gerçekleşmeyeceği ve liyakat neticesinde olabileceğini, seçimlerindeki asıl faktörün devlete olan bağlılık ve hizmetlerinden ötürü olabileceğini söyleyebiliriz. Günümüzde Türkçe sözlükte saygı, özel ad, eş veya koca, erkek isimlerinin sonrasına eklenen bir sözcük olarak anlamlandırılmıştır (TDK Sözlük, 2005:253). Genel olarak bakıldığında sözcük de görülen anlam daralmasının siyasi noktada olduğu söylenebilir. Günümüzdeki kullanımlarında halen saygınlık ifade ettiği söylenebilir. Burada anlatımın tözü ve biçiminde çok büyük farklar görülme de içeriğin biçimi ve tözü noktasında değişiklikler olmuştur. Bey sözcüğü gösterge değeri olarak sabit kalmışken gösterilen olarak derin yapıda değişim yaşamıştır.

Han ve Kağan

İlk defa Tonyukuk kitabesinde geçen *kan* (han) sözcüğü eski Türk devletlerinde devlet başkanı unvanı olarak yaygın biçimde kullanılmıştır. (Ergin; 2009:64) Bu sözcük Türk belgelerinde genellikle kağandan sonra gelen, *kral* karşılığı bir anlam ifade edecek biçimde kullanılmıştır. Bununla beraber eski Türk vesikalarında birçok yerde *kağan* (hakan) (Caferoğlu, 2011:161) ile *han* (han) (Caferoğlu, 2011:81) sözcüklerinin birbirleri yerine kullanıldığı da görülmüştür. Ayrıca *han* unvanı, Türkçede genellikle hükümdar manasına geldiği düşünülen *İlig* sözcüğü ile de birlikte kullanıldığı görülmüştür (Donuk, 1988:27). Bu sözcük çerçevesinde değerlendirme

yapıldığında anlatımın tözü ve biçimi konusunda bir birliktelik olmadığı görülecektir. *Han* sözcüğü, *hakan*, *ilig*, *kral*, sözcükleri ile anlatımın tözü noktasında aynı düzlemde bulunmaktadır. İçeriğin biçimi ve tözü kısmında ise büyük farklılıklar mevcuttur. İlk olarak, derecelendirme yapılacak olursa han, kağandan sonra gelen kimseler için kullanılan bir unvandır. Dolayısıyla kağan hem handan hem de hakan, ilig ve kral unvanlarından siyasi ve iktidari açıdan yüksek bir mertebe ifade etmektedir. Türk kültürü açısından bu durum kabul edilebilir olsa da kral sözcüğünü kullanan ulus ve toplumlar da aynı durumdan söz etmek güç olacaktır. Bugün imparator, kral ve kağan ilk bakışta aynı siyasi dereceyi ifade edebilir, fakat cihan hâkimiyeti felsefesini düstur edinmiş Türk ulusunda kağan unvanının en yüksek mertebeyi ve dereceyi ifade etmesi gayet normaldir. Bu nedenle içerik olarak değerlendirdiğimizde kağan unvanının semantik yükü kültür, toplum ve dünya görüşü ile bağdaştığında diğerlerinden farklı bir zemine oturacaktır.

Taneri, han unvanının “Bağımsız yönetici” anlamına geldiğini dişilinin ise hanım olduğunu ifade etmiştir. Bu unvan zamanla *imparator*, *şah*, *sultan* karşılığında hükümdarlar için de kullanılmıştır. Han unvanı, Harzemşahlarda ordu teşkilatında emir muadili bir rütbe olarak, Dede Korkut hikayelerinde hükümdardan çok bey karşılığında, Safeviler döneminde İran’daki taşra yöneticilerini ifade etmek için “bey, paşa” anlamında, Anadolu’nun doğu ve güneydoğusundaki özel statülü birimlerin hâkimlerini ifade etmede, Delhi Sultanlığından beri Hindistan Müslümanları arasında soyluluk anlamı ifade edecek biçimde, özellikle Hindistan’da kurulan İslam devletlerinde askeri bir makamın adı olarak “Hanlar hanı” anlamına gelen *han-ı hanan* şeklinde de kullanılmıştır (1997:517-518). Kutadgu Bilig’de *hakan* (hakan) unvanı devlet başkanı için han tabiri ise sadece Tabgaç Buğra Han ve Uç ordu hanını zikrederken kullanılmıştır (Arat, 2018:104). Ayrıca eski Uygur metinlerinde hanın hem “hükümdar” hem de “şehzade” için kullanıldığı da görülmüştür (Caferoğlu, 2011:81-164). Dijital platformlarda gösterime giren bazı tarihi ve fantastik film-dizi kurgularında da dönemsel idari unvan olarak han sıkça kullanılmaktadır. Ne var ki son dönemlerde *Marco Polo* günlüklerinden uyarlanan bir dizide Kubilay Han için *khan of the khans* kullanımı dikkat çekmektedir. Burada Türkler arasındaki taht mücadelesine değinilmiş ve Kubilay’ın idari noktada diğer hanlardan üstünlüğü hanların hanı unvanı ile nitelendirilmiştir. Burada kağan unvanının kullanılmaması bu unvanın dikkate değer başka bir anlam özelliğine sahip olmasını destekler niteliktedir.

“Kağan unvanı, devlet idaresi temelinde ifade ettiği anlamdan başka filolojik olarak da ele alındığında anlamsal çerçevesinin geniş olduğu görülecektir. Unvana genel olarak bakıldığında içerisinde yer alan ve Türkçede sıkça görebileceğimiz bir *ağ* kökü görülecektir. *Ağ-* fiili birçok Türk lehçesinde *kalkmak*, *yükselmek* anlamında kullanılmaktadır” (Caferoğlu, 1931:119). Bu anlam düzleminden hareketle kağan sözcüğünün anlam ifadesinin en yüksekte bulunan yönetici olduğu da söylenebilir. Tonyukuk’un, kendisi han olduğu hâlde kendisine hâkim olmak üzere başka birini kağan teklif etmesi (Ergin, 2009:65) düşüncemizi destekler niteliktedir. Buradan

anlaşılacağı üzere kağan ve han unvanları başka bir unvana nazaran farklı bir anlam ilgisi ile kullanılmıştır.

Yukarıda verilenlerden hareketle kağan unvanının mutlak bir otorite ile evrensel bir biçimde kullanıldığını söyleyebiliriz. Oğuz Kağan destanında hükümdarın, “Ben Uygurların kağanıyım ve yeryüzünün dört köşesinin kağanı olsam gerektir.” (Banarlı, 1987:19) ifadesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Han unvanının günümüzdeki kullanımlarına bakıldığında ise benzer anlam ilgilerinin devam ettiği görülecektir.

Burada dikkate değer başka bir nokta ise han sözcüğünün dışilinin hanım olduğu ifadesidir. Benzer bir durum kağan sözcüğü için de geçerlidir. Bu durum Caferoğlu tarafından da ele alınmıştır. Caferoğlu, kağan ve hatun sözcükleri arasında bir anlam farkı olmadığını ileri sürmüştür ve bu düşüncesini *Kağatun* unvanındaki *kağa* mastarının ortak olması ile desteklemiştir. Kağanın, hatunla devlet idaresinde müşterek rol oynamasının buradaki anlam ortaklığını desteklediğini ileri sürmüştür (Caferoğlu, 1931:118). Bu doğrultuda Türk kültüründe kadına verilen değer önemi de ortaya çıkmaktadır. Türk kültüründe kadın yöneticiler için ayrıca bir unvanın bulunması toplumsal tabakalaşmada cinsiyetçi ayrımın olmadığını göstergesidir.

Hükümdar

Arapça *hüküm* (*hüküm*) ve Farsça *dār* sözcüklerinin birleşimi ile oluşmuştur. Farsça olan *dār* sözcüğü, sahip, malik, tutan anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2004:165). Bu noktadan hareketle hüküm elinde tutan, hüküm verici, hüküm vermeye haiz anlamları çıkarılabilecektir. Genel olarak, egemenlik ve yargı gücüne sahip olan, devlet sahibi yönetici olarak yorumlanabilir. Bu unvan, anlatımın tözü ve biçimi noktasında diğerlerinden ayrılrsa da içeriğin biçimi ve tözü noktasında han, hakan, imparator, kağan, kral, padişah gibi sözcüklerle aynı düzlemde yer almaktadır. Türk topluluklarının Arap ve Fars toplulukları ile karşılaşmasından sonra kullanıldığı söylenebilir. Toplumsal çerçeveden bakıldığında bir hükmetme gücü Türk kağanının zaten taşıması gereken bir vasıf olduğu için kağan unvanını içeriğin tözü düzleminde hükümdar unvanının üzerinde konumlandırılabiliriz.

Melik

Czegledy, melik unvanının Arapçada kral anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca, İbn Fadlan’ın huzurunda, krala melik denilmekte olan eski bir metin okununca İbn Fadlan minberde melik lafzının ancak Allah’a mahsus olabileceği noktasına dikkat çekmiştir. Emir kelimesinin X. asırda halifelikteki bazı valilere verilen unvan olması da bir Türk-Bulgar unvanı olduğunu göstermektedir (Czegledy, 1944:180). Bu bağlamda melik unvanının içeriğin biçimi ve tözü noktasında diğerlerinden bir farkla ayrılabilmesi ifade edilebilir. Diğer unvanlarda teolojik bir anlam ilk bakışta görülmezken melik unvanında böyle bir anlam içeriğinin olduğu söylenebilir. Özellikle de melikin kral ile eş değer olmaması arasındaki temel ayırdın Allah’a mahsus bir unvan olarak değerlendirilmesi bu savı destekler niteliktedir.

Padişah ve Sultan

Padişah unvanı, padi ve şah sözcüklerinin birleşiminden oluşmuş Farsça bir unvandır. Bu unvan da tıpkı hükümdar unvanında olduğu gibi Türk toplulukların farklı kültür münasebetleri neticesinde kullandıkları bir unvan olarak karşımıza çıkmaktadır. Unvan eski Farsçada bey, efendi, muktedir anlamına gelen “pāti” ve hükümdar anlamına gelen “şāh” sözcüklerinden oluşmaktadır (Steingass, 2005:726). Sözcük anlam düzlemi bakımından diğer unvanlarla birlikte değerlendirilebilir. Fakat, literatüre bakıldığında padişah unvanının sultan unvanı ile bir tamamlayıcı olarak kullanıldığı düşünülebilir. Söz gelimi “*Fatih Sultan Mehmet Osmanlı İmparatorluğunun 7. padişahıdır.*” örneğinde *padişah*, *sultan* sözcüğünün anlamını pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus da sultan unvanının kullanımıdır. Nizamü'l-mülk'ün *Siyasetname*'sinde sultan unvanının ilk olarak Gazneli Mahmut tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir (Köymen, 2013:35). Nizamü'l-Mülk burada Gazneli Mahmut'un hem bu dünyada hem de ahirette hüküm sürmek için çaba sarf ettiğini, buna layık olabilmek için elinden gelen tüm gayreti gösterdiğini, bu nedenle de ona sultan unvanı verildiğini ifade etmiştir. Sultan unvanı da tıpkı melikte olduğu gibi teolojik anlam ilgisi ile kullanılmıştır. Ayrıca içeriğin biçimi ve tözü noktasında değerlendirme yapıldığında bu unvanı kullanan yöneticilerin ahirete inandıkları ve ahirette de yönetici olarak yer almak istedikleri anlamına ulaşabiliriz. Sultan unvanı da Arap kültürünün etkisi ile kullanılan unvanlardan biridir. Türk kültüründe kullanılan unvanlarda din ile ilgili düşünce ve duyguların yer alması onların inançlarının zayıf olduğu anlamına gelmemelidir. İnanca ve töreye bağlı olmak ve bunların gereklerini yerine getirmek her Türk bireyi için gerekli bir vazife olduğu gibi yöneticiler için de geçerli bir vazifedir.

Terken

Önceleri hem erkek hem de kadın yöneticiler için kullanılan terken unvanının Uygur metinlerinde, eski Türk unvanlarından “Tengriken” deyiimi ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Devlet idaresinde hakandan sonra geldiği fakat yetki bakımından ona en yakın bir görevi ifade ettiği ileri sürülmüştür. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda terken unvanının sadece hatunlar için “kraliçe” veya “imparatoriçe” anlamlarında kullanıldığı ifade edilmiştir (Donuk, 1988). Doerfer ise terken unvanını, ‘Titel für Damen’ olarak açıklamaktadır. Ona göre Uygur metinlerinde esasen erkeklerle verilen bir unvanken daha sonraları her iki cins için de kullanılan bir unvan olarak görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise sadece kadınlar için kullanılan bir unvan olmuştur. Clauson’a göre kağandan aşağı bir hükümdarlık unvanıdır ve her zaman kadınlar için kullanılmaz ancak unvanın queen gibi bir anlamla karşılanabileceğini belirtmiş ve Doerfer’e atıfta bulunmuştur (Akt. Aydın, 2011:20).

Yukarıda verilen açıklamalardan hareketle terken unvanının gelişen ve değişen toplumsal yapı neticesinde sadece kadınlara verilen bir unvan olduğu fikrine

ulaşabiliriz. Bir dönem kadın için de kullanılmış olması bir geçiş süreci olarak nitelendirilebilir. Aynı durum günümüzde tam tersi bir değişiklik ile ifade edilebilir. Sultan unvanı önceden erkekler için kullanılan bir unvan iken günümüzde sadece kadınlara verilebilecek bir ad olarak kullanılmaktadır. Elbette adın verilmesindeki maksat ilk anlamı ile doğrudan ilişkilidir fakat burada unvanın eski kullanımından farklı olarak sadece kadınlara ad olarak verilmesi geçirdiği değişimi örnelemektedir.

Sonuç

Çalışmamızda Türk kültüründe sıklıkla kullanılan unvanlar incelenmiş Türkçe ve yabancı kökenli bazı unvanların kavramsal analizi yapılmaya çalışılmıştır. İdari ve siyasi unvanların temelinde toplumun beklentilerine uygunluk dikkat çekmektedir. Bir idari teşkilatın varlığının temeli toplumsal düzenin sağlanması olarak düşünülebilir. Toplumun refah ve huzur beklentisi de idarecilerin vasıflarına yansımıştır. Bu nedendir ki bazı unvanlarda din olgusu ile şekillenen anlam görülmezken bazılarında açık bir şekilde görülebilmektedir. Bununla beraber, bir ulusun dünya görüşü ve buna paralel olarak cihana nizam verme felsefeleri de unvanlara yansıyan başka bir unsurdur. Bu özellikleri, sadece unvanların ses değerleri ve gramer yapıları ile kavramak elbette mümkün değildir. Bu nedenle kimi zaman Uygurların kağanı olmakla dünyanın dört bir köşesine hâkim olmak eş değer tutulurken kimi zaman da bir kağanın idareci olarak tayin edilmesi tanrı buyruğuna dayandırılabilir. Bu çalışmada incelediğimiz unvanları genel olarak derecelendirecek ve analiz edecek olursak,

- Kağan unvanı; bey, han, hakan, hatun, hükümdar, melik, padişah, sultan ve terken unvanlarından hem otorite olarak hem de derece olarak üstündür. Bu üstünlüğün oluşması unvan sahibinin isteği ile değil toplum ve kültür arasındaki dengeden kaynaklanmaktadır.
- Kağan unvanı dışında kalan; bey, han, hakan, hatun, hükümdar, padişah, terken unvanları otorite ve derece olarak aynı düzlemde yer almaktadırlar. Buradaki unvanların çeşitlilik arz etmesi kültür etkileşimi, değişken siyasi ve politik yapı, din olgusu ile açıklanabilecektir.
- Melik ve sultan unvanlarının kavramsal çerçevesinin oluşmasında diğer unvanlardan farklı olarak inanç olgusunun olduğu görülmüştür. İnanç felsefesinin bir unvana yansması hem toplumsal beklenti hem de mevcut iktidarın, yaratıcının kudreti altında olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Buradaki toplumsal beklentiden kasıt adil davranmak, eşit olmak, hak-hukuk gözetmek olarak nitelendirilebilir. Sayılan bu nitelikler diğer unvanlara sahip yöneticilerde hâlihazırda bulunması gereken birer özellik olduğu için ayrıca vurgulanmamış olabilir.
- Terken ve hatun unvanları Türk idari ve siyasi hayatında evvelen beri kadınların yer aldığının başka bir göstergesidir. Bu unvanlar kadınların Türk toplumunda kurumsallaşan bir yapı içerisinde yer aldığına kanıt

olarak gösterilebilir. Ayrıca farklı kültürlerde dişil eklerle yapılan unvanlar yerine (kraliçe, imparatoriçe gibi) Türk kültüründe müstakil birer unvanın bulunması da dikkate değer başka bir husustur. Terken unvanının ilk olarak erkek, sonra hem erkek hem kadın ve son olarak sadece kadın yöneticiler için kullanılması, kadınların idari ve siyasi hayatta etkinliğinin giderek arttığına da göstergesidir.

Türk kültüründe kullanılan siyasi ve idari unvanların anlamsal çerçevesine dil, kültür, tarih ve toplum merkezli bir çerçeveden bakıldığında, anlam içeriğinin sadece siyasi bir düzlemde olmadığı görülmüştür. Ayrıca, sözcüklerin anlam evreninin teşekkülünde etkili olan sosyolojik faktörlerin ne denli önemli olduğu da bu çalışma ile bir kez daha görülmüştür.

Kaynakça

- Adalıoğlu, H. H. (2009). “Siyâsetnâme”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyasetname#1> (15.09.2021).
- Aydın, E. (2011). Yenisey Yazıtlarında Geçen Unvanlar ve Unvan Niteleyicileri. *Belleten*. 2, 5-26.
- Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1931). Tukey ve Uygurlarda Han Unvanları. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*. 1, 105-119.
- Czegledy, K. (1951). Yıltavar Unvanı, Volga Bulgarları ile İslavların X. Asırdaki Münasebeti Meselesine Dair. *Türkiyat Mecmuası*. 9, 179-187.
- Çolak, G. (2019). *Toplumdilbilim Toplumsal Cinsiyet ve Dil*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Dağabakan, Ö.F. (2019). *Toplumdilbilim*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Derrida, J. (2020). *Yazı ve Fark*. (Çev. P. Burcu Yalım). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdari-Askeri Unvan ve Terimler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Eberhard, W. (1945). Birkaç Eski Türk Unvanı Hakkında. *Belleten*. 9 (35), 319-340.
- Ergin, M. (2009). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gömeç, S. (2010). Boyla ve Baga Unvanı. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 1 (1), 73-80.
- Güncel Türkçe Sözlük Çalışma Grubu, (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları
- Köprülü, F. (1939). Eski Türk Unvanlarına Ait Notlar. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*. 2, 17-31.
- Köymen, M. A. (2013). *Siyâset-Nâme Nizâmü'l-Mülk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Odabaşı, Z. (2019). Türk Devletlerinde Kullanılan İdari Unvanlar. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*. 5 (9), 165-192.

- Ölmez, M. (1997). Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler. *Türk Dilleri Araştırmaları*. 7, 175-186.
- Sığırcı, İ. (2017). *Göstergebilim Uygulamaları*. Ankara: Seçkin.
- Steingass, F. (2005). *A Comprehensive Persian - English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Taneri, A. (1997). Han. *DİA*. 15, 517-518.
- Tezcan, S. (1977). Eski Türkçede Boyla ve Baga Sanları Üzerine. *Derginin Adı*. Cilt (25), 53-69.
- Yusuf Has Hacıp. (2019). *Kutadgu Bilig*. Haz. Reşit Rahmeti Arat. Ankara: Kabalcı Yayınevi.